

Současný stav výuky latiny v ČR¹

Martina Vaníková

Abstract:

The status quo of Latin in Czech high schools

The present article deals with the current status quo of Latin instruction in the Czech Republic. After renaissance of Latin instruction in Czech high schools in 1990s, there came a decline – Latin has become an optional subject, its teaching hours have been dramatically cut down. It was negatively affected also by the school reform in 2009, similarly to other languages (except English). Moreover, there was a constant decline in the number of applicants to Latin studies at the Czech universities until 2014, since when the number of applicants stays on the same low levels. The questioning among the high school teachers shows that Latin suffers from low demand (from the students and their parents), very low institutional support (from the school directors), as well as lack of appropriate materials for its instruction.

key words: teaching Latin; high schools; Latin textbooks

klíčová slova: výuka latiny; střední školy; učebnice latiny

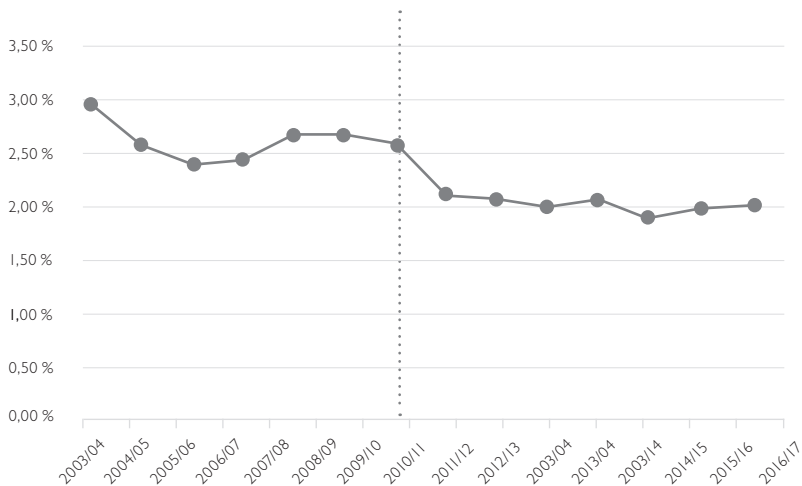
Nepřerušenu tradici výuky latiny v českých zemích násilně přerušila v roce 1953 socialistická školská reforma, po částečném uvolnění v šedesátých letech nastal opět prudký pokles v době normalizace. Po revoluci v roce 1989 došlo k renesanci latiny na gymnáziích – v demokratickém Československu se při reformě školství navázalo na předválečné tradice včetně obnovy tradiční výuky latiny. Brzy ale následovalo vystřízlivění. Latina pomalu mizela z gymnázií kvůli omezeným rozpočtům i omezeným možnostem rozvrhu; rozšířila se nabídka moderních jazyků, informatiky a ekonomických předmětů a latina si v době ekonomického pragmatismu obhazuje pozice jen těžko. Další ránu zasadil výuce latiny i Rámcový vzdělávací program z r. 2009, a to zejména kvůli nutnosti zavést nové průřezové předměty, a tedy omezit

¹ Tato práce byla podpořena programem Univerzitní výzkumná centra UK č. 204053.

počet „zbytečných“ vyučovacích hodin – redukce již tak omezených hodin latiny se v takové situaci samozřejmě nabízela. Poptávku po latině ovlivňuje jistě i fakt, že generace dnešních rodičů a prarodičů již studovaly na středních školách po roce 1953, a s výukou latiny se tedy prakticky nesetkaly. S klesající poptávkou samozřejmě ubývá na školách možnost latinu studovat, s klesající nabídkou ovšem pochopitelně klesá dále i poptávka.

Žáci studující latinu na středních školách

Díky statistikám MŠMT máme k dispozici data o výuce jednotlivých cizích jazyků, včetně latiny, z let 2003/04–2016/17. Bohužel se v této statistice nesledují zvláště jednotlivé typy středních škol, a údaje jsou tedy souhrnné za střední školy s denní formou vzdělávání. Pro lepší srovnání jednotlivých ročníků nepracujeme s absolutními počty žáků, ale s procentuálním vyjádřením.²



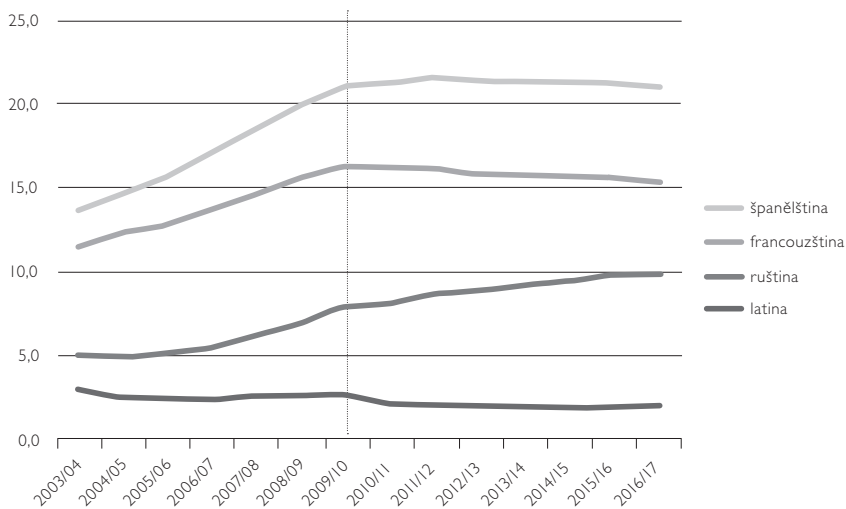
Graf 1: Žáci učící se na střední škole latinu (procentuální vyjádření)

² Pro bližší představu o absolutních číslech šlo v roce 2003/04 o 15 266 žáků (z celkového počtu 516 704 žáků na SŠ), v roce 2016/17 o 7 860 žáků (z celkového počtu 391 426).

Z takto upraveného grafu je patrné, že značným zásahem do vývoje výuky latiny bylo zavedení RVP v roce 2009. Nový Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, účinný od 1. 9. 2009 (podrobněji níže) latinu vůbec nezmiňuje – podle ŽYTKA (LN 18. 4. 2014) tak byla latina „odsunuta na okraj zájmu gymnaziální výuky nejprve v obecných dokumentech. Po čtyřech letech jednotlivých školních programů, které se od RVP odvíjejí, můžeme konstatovat, že se latina ocitla na okraji také ve školní praxi.“ Zařazení latiny do vzdělávací oblasti je zcela v kompetenci ředitelů škol. Některá gymnázia mají latinu zařazenu do vzdělávací oblasti Člověk a společnost, některá do oblasti Umění a kultura, některá do oblasti Jazyk a jazyková komunikace, jelikož je svým lingvisticko-literárně-historickým zaměřením průřezovým předmětem.³ Počty let výuky i počty hodin v týdnu závisejí tedy často na tom, co si jsou učitelé latiny schopni na svých školách sami prosadit, jaký poměr k latině má ředitel, jaké je zaměření školy a jaká je její tradice. Latina, s již tak malou hodinovou dotací, byla často obětována ve prospěch tzv. průřezových předmětů. Dozvuky tohoto opatření jsou stále patrné, jak vyplývá z odpovědí respondentů dotazníku – mnoho škol nechávalo žáky dostudovat dle starých plánů, nové plány platily až pro nově nastupující žáky, a počty žáků studujících latinu tak i nadále mírně klesaly. V posledních několika letech se počet studentů latiny (resp. jejich procentuální podíl na celkovém počtu studentů) drží na stejné úrovni.

Zavedení RVP ovšem výrazně ovlivnilo i výuku ostatních jazyků. Pro srovnání uvádím vývoj počtu žáků učících se španělštinu, francouzštinu, ruštinu a latinu (viz graf 2). Z grafu je patrné, že zavedení RVP koinciduje nejen s poklesem zájmu o latinu, ale rovněž se stagnací dříve rostoucího zájmu o španělštinu, s počátkem setrvalého poklesu zájmu o francouzštinu i se zpomalením růstu zájmu o ruštinu.

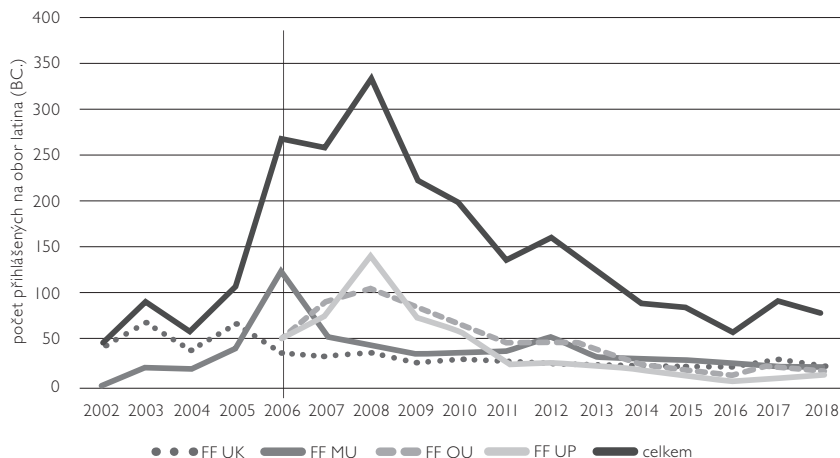
³ V souvislosti s průřezovými tématy RVP G se výukou latiny zabývala KUŤÁKOVÁ (2008): zamýšlí se nad tím, jak by se tato témata dala naplnit obsahem, který dokáže zprostředkovat antickou kulturu, literaturu a vzdělanost.



Graf 2: Žáci učící se na střední škole jazyky (procentuální vyjádření)

Uchazeči o vysokoškolské studium

Z dat, která nám poskytly filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Masarykovy univerzity, Ostravské univerzity a Univerzity Palackého, je evidentní, že i počty uchazečů o studium latiny od roku 2006, kdy měly všechny sledované FF otevřené bakalářské studium latiny, setrvale klesaly (viz šedá spojnice v grafu) a cca od roku 2014 zůstávají na stejné úrovni (na FF UK je přibližně stejný počet přihlášených každoročně od roku 2009). Pokles trvajících do roku 2013 přitom odpovídá skutečnosti, že v roce 2009 došlo k omezení latiny na středních školách.



Graf 3: Počty uchazečů hlásících se v letech 2002–2018 na obor latina na jednotlivých FF a celkem

Komentáře ke grafu:

- data pro roky 2002–2006 jsou neúplná;
- uchazeči o obor latina se pochopitelně často hlásí na více univerzit, do značné míry se tedy jejich počty překrývají;
- v roce 2006/2007 upustila FF MU od oborového přijímacího testu a testuje pouze studijní předpoklady – to se projevilo skokovým zvýšením počtu přihlášených, během několika let se ale počty uchazečů srovnaly na úroveň ostatních FF;
- FF OU zavedla obor latina v roce 2006/2007, při přijímacích zkouškách nevyžaduje předchozí znalost latiny, to se projevilo velkým množstvím uchazečů, během několika let se jejich počty rovněž srovnaly na stejnou úroveň s ostatními FF;
- FF UP nemá k dispozici data před rokem 2006;
- vysoké počty přihlášených na FF OU značně převyšují počet zapsaných studentů (poměr zapsaných ku přihlášeným kolísá mezi 20–60 %).

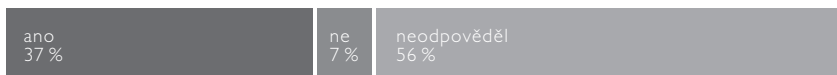
Latina již není (a ani nemůže být) součástí přijímacího řízení na humanitní ani medicínské obory univerzit, a kromě Ústavu řeckých a latinských

studií FF UK nevyžadují žádnou znalost latiny ani jednotlivé obory,⁴ pro něž je latina přímo objektem studia.⁵

Dotazování na středních školách

V roce 2013 a 2017 jsme pod hlavičkou Ústavu řeckých a latinských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy rozeslali na všechny střední školy v ČR dotazník o výuce latiny s cílem zmapovat výuku latiny v ČR. Data nevykazují signifikantní rozdíly mezi rokem 2013 a 2017. Celková návratnost dotazníků nebyla vysoká (cca 20 %), návratnost dotazníků z gymnázií však dosahovala téměř 50 %. Následující data pocházejí z dotazování v roce 2017.

Z 356 gymnázií odpovědělo 157 ředitelů škol, a to 132 kladně (latina se na jejich gymnáziu vyučuje), 25 záporně, ostatní neodpověděli (dá se předpokládat, že na gymnáziích, jejichž ředitelé neodpověděli, se latina spíše nevyučuje). Latina se tedy v roce 2017 vyučovala na minimálně 132 gymnáziích v České republice. Pro jednoduchost budu v současnosti předpokládat nezměněný stav a data prezentovat jako aktuální.



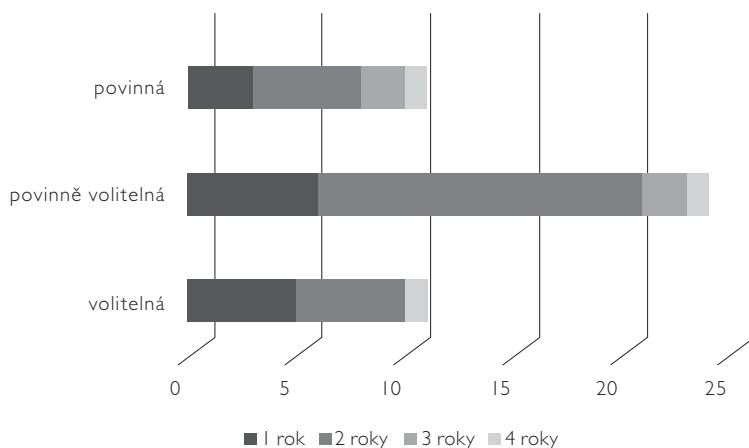
Graf 4: Počet gymnázií v ČR nabízejících výuku latiny podle odpovědí ředitelů škol

⁴ Toto opatření ústavy klasických studií zavedly v naději, že zastaví setrvalý pokles počtu uchazečů o studium oboru latina. Počty uchazečů jim sice skutečně stouply, ovšem pouze dočasně, a nezvýšil se počet absolventů – ukázalo se, že většina uchazečů bez předchozí znalosti latiny studium nedokončí. Naopak obor latina na FF UK, který zkoušku z latiny v rámci přijímacího řízení ponechal, nezaznamenal žádný odliv uchazečů ve prospěch ostatních pracovišť.

⁵ V rámci studia mnoha oborů jsou ale studenti s latinou přece jen konfrontováni a musejí z latiny složit zkoušku – jedná se nejen o medicínu a teologii (na právnických fakultách již zkouška z latiny nebývá povinná a latina je pouze jedním z volitelných předmětů), ale rovněž o mnoho oborů na filozofických fakultách českých univerzit, např. historie, filozofie, dějiny umění, románské jazyky, přičemž zkouška z latiny bývá pro studenty bez předchozí zkušenosti s latinou z gymnázia poměrně náročná.

Ze 132 gymnázií, jež výuku latiny svým studentům nabízejí, jich 16 má ve svých plánech latinu jako povinný předmět, 12 jako předmět povinně volitelný, 34 jako jednu z možností při volbě volitelného semináře, polovina ředitelů na tuto otázku bohužel neodpověděla.

Další, podrobnější dotazník⁶ byl rozeslán přímo učitelům latiny na školách, na nichž se latina vyučuje. Odpověděla pouze třetina dotázaných – vyučující z celkem 46 českých gymnázií. Podle jejich odpovědí se na cca 23 % gymnázií učí latina povinně, nejčastěji 2 roky (jedná se většinou o církevní gymnázia), 73 % gymnázií má latinu v režimu povinně volitelného předmětu, a to nejčastěji dva roky, ostatní jako volně volitelný seminář či volnočasový kroužek.



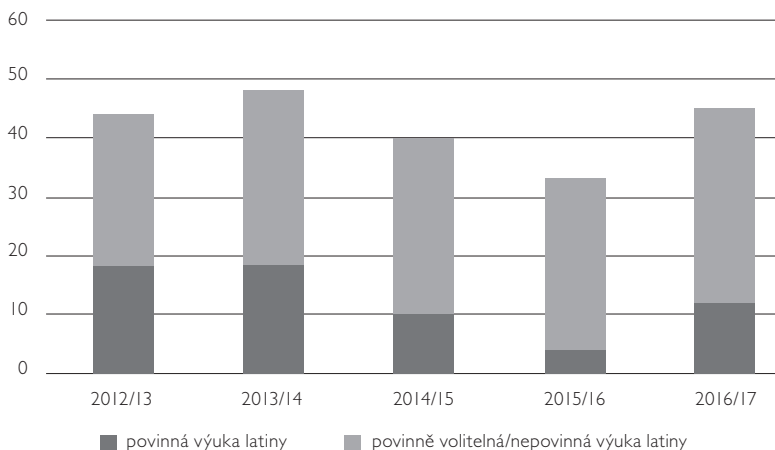
Graf 5: Organizace výuky latiny na gymnáziích

V prostoru pro komentáře ohledně organizace výuky na jejich gymnáziu učitelé často zmiňují setrvalý pokles zájmu rodičů/žáků o výuku latiny a malou podporu ředitelů škol.

⁶ Martina Vaníková a Bořivoj Marek rozeslali e-mailem dotazník všem vyučujícím latiny z gymnázií v ČR, o nichž je jim známo, že latinu vyučují. Odpovědi byly sebrány v květnu a v červnu 2017.

Počet maturantů z latiny

Počty maturantů z latiny jsou dle očekávání nízké – dle odpovědí vyučujících ze 46 českých gymnázií měla v letech 2012/13–2016/17 alespoň jednoho maturanta z latiny třetina z nich (5 gymnázií s povinnou výukou latiny, 10 gymnázií s povinně volitelnou výukou latiny).

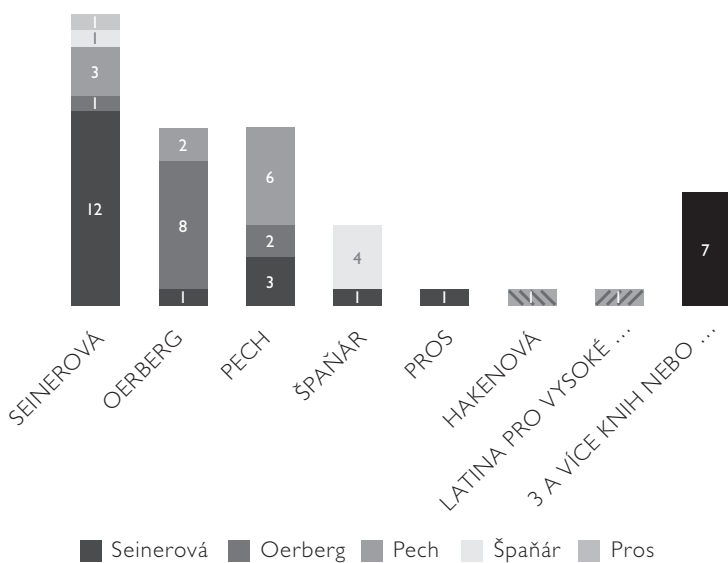


Graf 6: Celkový počet maturantů z latiny dle odpovědí vyučujících ze 46 gymnázií

Pouze 3 respondenti uvedli, že u nich na gymnáziu maturita z latiny možná je, ale neměli za sledovaná léta ani jednoho maturanta z latiny. Zbylé téměř dvě třetiny respondentů uvádějí, že z latiny u nich ve škole maturovat nelze. Toto vysoké číslo je na první pohled poměrně překvapivé, neboť jediné kritérium pro možnost maturovat z latiny je splnění dvou let výuky po dvou hodinách týdně. Přesněji jde o to absolvovat 144 vyučovacích hodin daného předmětu, což v reálném životě na gymnáziu často možné není, zvláště když druhý rok výuky spadá do maturitního ročníku. Jedna respondentka uvedla, že maturita z latiny na jejím gymnáziu možná není, protože to nedovolí ona vzhledem k výsledné úrovni znalostí žáků po dvou letech latiny v režimu dvě hodiny týdně.

Učebnice používané při výuce latiny na gymnáziích

Z výsledků dotazování provedeného mezi učiteli latiny na gymnáziích vyplývá, že nepoužívanějšími učebnicemi jsou: SEINEROVÁ: *Latina pro střední školy*, již téměř výhradně používá 12 respondentů a 6 vyučujících v kombinaci s jednou další učebnicí, dále OERBERG: *Lingua Latina Per Se Illustrata (Familia Romana)*, již používá 8 vyučujících samostatně, další 3 v kombinaci, PECH: *Latina pro střední školy*, již používá 6 vyučujících samostatně, 5 v kombinaci, dále ŠPAŇÁR: *Latina pro střední školy*, již používají 4 vyučující, 1 v kombinaci. 3 vyučující používají jiné učebnice (viz graf), 3 vyučující připravují vlastní materiály, 4 vyučující kombinují tři a více učebnic z výše zmíněných.



Graf 7: Učebnice a kombinace učebnic používané na gymnáziích v ČR dle respondentů

Z průzkumu vyplývá, že na českém trhu není učebnice, která by vyučujícím skutečně vyhovovala – z jejich komentářů vyplývá, že u učebnic považují za důležité:

- dostatek zajímavých, ideálně ne umělých textů;
- zajímavá a moderní cvičení;
- atraktivitu obsahu i grafického zpracování učebnice;
- přehlednou organizaci gramatické části a slovníčku;
- zakomponování reálií a literatury.

Žádná dostupná česká učebnice (ani často používaná Oerbergova) přitom nesplňuje všechna výše uvedená kritéria – hodnocení jednotlivých učebnic a materiálů věnujeme samostatný text v některém z příštích čísel *Aurigy*.

Literatura

- KUŘÁKOVÁ, E. Možnosti uplatnění latiny a antické kultury v průřezových tématech RVP G. In POKORNÁ, B. (ed.). *Netradiční přístupy k výuce klasických jazyků*. Olomouc: Univerzita Palackého 2008., s. 6–9.
- ŠKOVIERA, D. Klasické jazyky na gymnáziích na Slovensku – stav a perspektivy. *ZJKF – Auriga*, 1992/1993, 34–35., s. 64–69.
- ŽYTEK, J. Konec latiny na českých gymnáziích?, *Lidové noviny*, 18. ledna 2014, 30/X.

Zmiňované učebnice

- BEJLOVEC, J. a kol. *Latina pro vysoké školy*. Praha: SPN 1993.
- HAKENOVÁ, A. *Latina pro gymnázia*. Praha: SPN 1989.
- OERBERG, H. *Lingua Latina Per Se Illustrata*. Grenaa: Domus Latina 2003.
- PECH, J. *Latina pro gymnázia*. Praha: Leda 1994.
- PROS, J. *Latinitas Viva (učební texty latinského jazyka pro gymnázia)*. Boskovice: Gymnázium Boskovice 1998.
- SEINEROVÁ, V. *Latina pro střední školy*. Praha: Fortuna 1997.

ŠPAŇÁR, J. – KETTNER, E. *Latina pro I.–III. ročník střední všeobecně vzdělávacích škol.*
Praha: SPN 1965.

Mgr. Martina Vaníková, Ústav řeckých a latinských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1.
martina.vanikova@ff.cuni.cz

